

“KUTUBXONACHILIKDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI: AN'ANAVIY VA RAQAMLI XIZMATLAR UYG'UNLIGI”.

Yuldasheva Ro‘zaxon Farhod qizi

Xorazm viloyati Gurlan tumani Axborot-kutubxona markazi: Abonoment va
foydalanuvchilarga xizmat ko‘rsatish xizmati mutaxassisi

rozaxonyuldasheva94@gmail.com

995645598

Annotatsiya

Ushbu maqolada kutubxonachilik sohasida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi hamda ularning an'anaviy kutubxona xizmatlari bilan uyg'unlashuvi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli kutubxonalar, elektron kataloglar, sun'iy intellekt va mobil platformalarning kutubxona faoliyatidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida kutubxonachilik tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, Prezident qarorlari asosida olib borilayotgan ishlar tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy texnologiyalar va an'anaviy kutubxona xizmatlarining uyg'unlashuvi natijasida axborot xizmatlari sifati oshishi, foydalanuvchilar ehtiyojlarini samarali qondirish imkoniyatlari hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kutubxonachilik, raqamli kutubxona, elektron katalog, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsiya, sinkretizm.

Аннотация

В статье анализируется внедрение современных информационно-коммуникационных технологий в библиотечную деятельность и их интеграция с традиционными библиотечными услугами. Рассматриваются цифровые библиотеки, электронные каталоги, искусственный интеллект, мобильные платформы. Особое внимание уделяется реформам библиотечной системы Республики Узбекистан и современным направлениям развития библиотечно-информационной деятельности.

Ключевые слова: библиотечное дело, цифровая библиотека, электронный каталог, искусственный интеллект, информационные технологии.

Abstract

This article examines the integration of modern information and communication technologies into library activities and their combination with traditional library services.

It discusses digital libraries, electronic catalogs, artificial intelligence, mobile platforms. The paper also analyzes library reforms in Uzbekistan and identifies future directions for improving library and information services.

Keywords: librarianship, digital library, electronic catalog, artificial intelligence, information technologies.

KIRISH

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyatning barcha sohalarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur jarayon kutubxonachilik sohasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, kutubxonalarni zamonaviy axborot markazlariga aylantirmoqda. Endilikda kutubxonalar faqat kitoblarni saqlash va kitobxonlarga taqdim etish bilan cheklanib qolmay, balki elektron axborot resurslarini yaratish, raqamlashtirish, masofadan xizmat ko'rsatish hamda foydalanuvchilarning axborot ehtiyojlarini tezkor qondirish vazifalarini ham bajarmoqda. Raqamli transformatsiya jarayonida an'anaviy kutubxona xizmatlari zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashib, kutubxonachilik faoliyatida yangi bosqichni boshlab berdi. Elektron kataloglar, raqamli kutubxonalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan boshqaruv vositalari kutubxona xizmatlarining sifati hamda samaradorligini oshirmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham kutubxonachilik sohasini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Prezidentimiz tashabbusi bilan axborot-kutubxona markazlarini rivojlantirish, elektron kutubxonalarni yaratish, kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish va zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, 2019-yil 7-iyundagi PQ-4354-sonli Prezident qarori kutubxonachilik sohasini rivojlantirishda muhim huquqiy asos bo'ldi. Mazkur maqolaning maqsadi kutubxonachilikda zamonaviy texnologiyalar sinkretizmining mazmun-mohiyatini ochib berish, an'anaviy va raqamli xizmatlarning uyg'unlashuvi natijasida yuzaga kelayotgan imkoniyatlar, muammolar va istiqbollarni ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

I. KUTUBXONACHILIKDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR SINKRETIZMINING NAZARIY ASOSLARI

Kutubxonachilik insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida ilm-fan va madaniyat rivojining muhim omillaridan biri bo'lib kelgan. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida kutubxonalar faoliyati ham tubdan o'zgardi. Bugungi kunda kutubxonalar bosma fondlar bilan bir qatorda elektron resurslarni yaratish, boshqarish va ulardan foydalanishni tashkil etuvchi zamonaviy axborot markazlari sifatida faoliyat yuritmoqda.

Sinkretizm tushunchasi turli elementlarning o'zaro uyg'unlashuvi va yagona tizim hosil qilishini anglatadi. Kutubxonachilikda bu tushuncha an'anaviy xizmatlar bilan zamonaviy axborot texnologiyalarining integratsiyasini ifodalaydi. Bunday uyg'unlashuv natijasida foydalanuvchilarga tezkor, sifatli va masofaviy axborot xizmatlari ko'rsatish imkoniyatlari kengaymoqda.

Elektron kataloglar kitoblarni izlash jarayonini sezilarli darajada yengillashtirdi. Raqamli kutubxonalar esa foydalanuvchilarga internet orqali istalgan vaqtda ilmiy va badiiy adabiyotlardan foydalanish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalari axborotni avtomatik tasniflash, tavsiya etish va qidiruv tizimlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

II. ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING KUTUBXONACHILIKDAGI O'RNI

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kutubxonachilik sohasining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida kutubxonalarda axborotni yig'ish, saqlash, qayta ishlash va foydalanuvchilarga yetkazish jarayonlari ancha takomillashdi. Natijada kitobxonlarga xizmat ko'rsatish sifati oshib, kutubxonalarning jamiyatdagi o'rni yanada mustahkamlanmoqda.

Raqamli kutubxonalarning joriy etilishi foydalanuvchilarga geografik joylashuvdan qat'i nazar, elektron resurslardan foydalanish imkoniyatini yaratdi. Elektron darsliklar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, monografiyalar va boshqa ilmiy manbalarning raqamlashtirilishi ta'lim va ilmiy tadqiqotlarning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Masofaviy ta'lim tizimining kengayishi bilan elektron kutubxonalarga bo'lgan ehtiyoj yanada ortmoqda.

Elektron kataloglar kutubxona fondini boshqarishda muhim vosita hisoblanadi. Ular foydalanuvchilarga kerakli adabiyotlarni muallif, nom, mavzu yoki kalit so'zlar orqali tez va qulay topish imkonini beradi. Shuningdek, elektron kataloglar kutubxona fondini hisobga olish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirishga xizmat qiladi. So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi kutubxonachilik sohasiga ham kirib keldi. Sun'iy intellekt asosidagi dasturlar foydalanuvchilarning qiziqishlarini tahlil qilib, ularga mos adabiyotlarni tavsiya etish, qidiruv natijalarini optimallashtirish hamda virtual kutubxonachi xizmatini yo'lga qo'yish imkonini bermoqda. Bu esa axborot xizmatlarini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Mobil ilovalar va veb-platformalar orqali foydalanuvchilar kitoblarni onlayn bron qilish, elektron resurslardan foydalanish, yangi adabiyotlar haqida ma'lumot olish va kutubxona bilan masofadan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa kutubxonachilik xizmatlarining zamonaviy shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida kutubxonachilik tizimini rivojlantirish maqsadida qabul qilingan 2019-yil 7-iyundagi PQ-4354-sonli Prezident qarori axborot-kutubxona muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash, elektron kataloglarni rivojlantirish, kitob fondlarini raqamlashtirish va aholiga ko'rsatilayotgan axborot xizmatlari sifatini oshirishga qaratilgan. Shuningdek, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi mamlakatdagi eng yirik axborot markazi sifatida elektron kataloglar, raqamli kutubxona, xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalari va zamonaviy axborot xizmatlarini joriy etish bo'yicha yetakchi tajribaga ega. Milliy kutubxonada elektron resurslar fondi muntazam boyitilib, foydalanuvchilarga zamonaviy axborot xizmatlari ko'rsatilmoqda. Kutubxonalarda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash nafaqat xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi, balki kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash va axborotdan samarali foydalanish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

III. KUTUBXONACHILIKDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Bugungi kunda kutubxonachilik sohasida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish jarayoni izchil davom etayotgan bo'lsa-da, ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Avvalo, ayrim axborot-kutubxona muassasalarining moddiy-texnik bazasi zamonaviy talablar darajasida emasligi, kompyuter texnikasi va server uskunalarining yetarli emasligi hamda internet tezligining pastligi raqamli xizmatlarni to'liq yo'lga qo'yishga to'sqinlik qilmoqda. Ayniqsa, chekka hududlardagi kutubxonalarda bu holat yaqqol kuzatiladi.

Yana bir muhim muammo — kutubxona xodimlarining raqamli kompetensiyasini oshirish zarurati hisoblanadi. Zamonaviy kutubxonachi nafaqat bibliografik bilimlarga, balki elektron kataloglar, ma'lumotlar bazalari, sun'iy intellekt vositalari, axborot xavfsizligi va raqamli platformalar bilan ishlash ko'nikmalariga ham ega bo'lishi kerak. Shu bois xodimlarning malakasini muntazam oshirish, xalqaro tajribalarni o'rganish va zamonaviy o'quv dasturlarini joriy etish dolzarb vazifalardan biridir.

Elektron resurslar sonining ortib borishi mualliflik huquqini himoya qilish va axborot xavfsizligini ta'minlash masalalarini ham kun tartibiga olib chiqmoqda. Elektron fondlarni himoyalash, zaxira nusxalarini yaratish hamda foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini ishonchli saqlash kutubxonalarning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kelgusida sun'iy intellekt yordamida foydalanuvchilarga shaxsiy tavsiyalar berish, ko'p tilli qidiruv tizimlarini rivojlantirish, elektron fondlarni avtomatik tasniflash va virtual kutubxonachi xizmatlarini keng joriy etish kutilmoqda. O'zbekiston Respublikasida kutubxonachilikni rivojlantirish bo'yicha amalga

oshirilayotgan islohotlar ushbu istiqbollarni yanada mustahkamlamoqda. Prezidentimiz tashabbusi bilan axborot-kutubxona muassasalarini zamonaviy texnika bilan jihozlash, elektron kutubxonalarni rivojlantirish, xalqaro ma'lumotlar bazalariga ulanish va raqamli xizmatlarni kengaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa mamlakatimizda bilimlar jamiyatini shakllantirish va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Sohada quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq: axborot-kutubxona markazlarini zamonaviy texnika bilan to'liq jihozlash; *sun'iy intellekt asosidagi qidiruv va tavsiya tizimlarini joriy etish; kutubxona xodimlari uchun muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish; elektron resurslar fondini kengaytirish; xalqaro kutubxonalar bilan hamkorlikni rivojlantirish; yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan raqamli loyihalarni amalga oshirish* takliflari ilgari surilyapti.

XULOSA.

Kutubxonachilikda zamonaviy texnologiyalar sinkretizmi an'anaviy kutubxona xizmatlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Raqamli kutubxonalar, elektron kataloglar, texnologiyalar axborot xizmatlarining sifati hamda samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Mazkur texnologiyalar foydalanuvchilarga tezkor, qulay va masofaviy xizmat ko'rsatish imkonini yaratmoqda.

O'zbekiston Respublikasida kutubxonachilik sohasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosati, xususan, Prezident qarorlari va axborot-kutubxona tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan islohotlar sohaning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasining ilg'or tajribasi esa zamonaviy kutubxonachilikning samarali modelini namoyon etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy texnologiyalar va an'anaviy kutubxona xizmatlarining uyg'unligi nafaqat axborot xizmatlari sifatini oshiradi, balki ilm-fan, ta'lim va madaniyat rivojiga ham muhim hissa qo'shadi. Kelgusida sun'iy intellekt va boshqa innovatsion texnologiyalarni kutubxonachilik tizimiga keng joriy etish ushbu sohaning yanada taraqqiy etishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-iyundagi PQ-4354-son qarori. O'zbekiston Respublikasi aholisiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni yanada takomillashtirish to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasining "Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida" gi Qonuni.

- Toshkent, 2011.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori. Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.
4. Chowdhury G. Introduction to Modern Information Retrieval. London: Facet Publishing.
5. Kayipova, Sh. B. "Zamonaviy kutubxonalarda raqamli texnologiyalarning roli." Modern Science and Research jurnali, 2025, 4(6), 200–203.
6. Sharipova, D. A. "Kutubxonachilik: zamonaviy axborot jamiyatida uning o'rni va ahamiyati." San'at va madaniyat axborotnomasi, 2025, №4. O'zbekiston Madaniyat Jurnali.
7. Abdujalilova, D., Xalikova, M., Sharipova, Sh. "Kutubxonachilik: kecha, bugun va ertaga." Akademik tadqiqotlar zamonaviy fanda, 2025.
8. Tursunova, M. I. "Zamonaviy kutubxonalar va ularning faoliyati." Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari, 2025.
9. Xo'jamqulov, B. B. "Raqamli kutubxonalar va ularning an'anaviy kutubxonalar bilan integratsiyasi." Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi, 2025.